

Poškozování přírody je bumerang

Předpovědi budoucího vývoje prý Bohuslav Binka coby vedoucí katedry environmentálních studií nedělá, v poslední době ale podle něj vše nasvědčuje tomu, že se příroda víc než kdykoliv dříve ozývá, že nejedeme správným směrem. Změnám svých návyků, které budou zřejmě nezbytné, je přitom podle nejnovějších průzkumů společnost poměrně nakloněná.

Environmentální studia coby samostatný obor letos slaví 20 let. Jak si vy sami pro sebe definujete jeho předmět?

Existují obory, které se snaží zkoumat, co se fyzikálně, chemicky či biologicky děje v prostředí kolem nás, a jdou po takzvaných faktech přírody. To nás řekněme ze 30 procent zajímá také, takže chceme, abychom měli na katedře přírodovědce, třeba odborníky na zemědělství či lesní hospodaření, anebo z druhé strany ekonomy, kteří jsou schopni kromě finančních toků sledovat v ekonomice i toky materiálové a energetické.

Náš hlavní zájem je ale jinde. Nachází se na ose vztahu společnost – příroda. Zajímá nás, jak lidé přírodu vnímají, jakou jí přiřkládají hodnotu a proč. Zda je či není strašně vhodná forma prezentace environmentálních témat, co nám pomáhá přírodu chránit a co nám naopak v její ochraně brání. V praktické rovině pak zkoumáme například to, jaké programy environmentální výchovy skutečně fungují a jaké ne. Zda se proenvironmentální postoje a chování předávají z generace na generaci či na jaké typy politiků lidé reagují pozitivně a na které naopak negativně.

Patří do vědy hodnotový předpoklad, že ochrana životního prostředí je dobro?

Věda má vždy ve svém centru nějaké hodnoty. I matematika vychází z předpokladu, že pravda je hodnotnější než nepravda, konzistence hodnotnější než nekonzistence. Takže v každé vědecké teorii najdeme nakonec nějaký hodnotový předpoklad. Lékařství k těmto základním hodnotám vědy přidává hodnotu uchování lidského života a hodnotu pomoci lidem v utrpení. My se zase na katedře shodneme, že snaha o zmenšování poškození přírody má smysl a tento hodnotový předpoklad spoluutváří otázky, které nás zajímají. Nikdy ale toto hodnotové ukotvení nesmí nahradit či potlačit zájem zjistit, jak to ve skutečnosti empiricky je. Naše zakladatelka, paní profesorka Librová, vždy odlišovala zájem o věc a nadšení, které oslepuje. To první je důležitou součástí vědy, to druhé do ní nepatří. Věřím, že environmentální studia charakterizuje zájem, ale ne oslepení.

Spoustě lidí to může splývat s environmentálním aktivismem. Musíte lidem vysvětlovat, v čem spočívá onen rozdíl?

Nemám pocit, že bychom něco takového dnes ještě řešili. Katedra se výrazně rozrostla a rozkročila, takže u nás najdete jak doktorské studenty, kteří jsou kromě studia aktivní i v hnutí Limity jsme my, tak vědce, pro které je vždy na prvním místě empirická věda a k občanskému aktivismu mají spíše odstup. Dialog vědy a občanských postojů je součástí toho, co jsme. Takže Václav Klaus by si určitě číslo naší katedry z mobilu smazal, ale já sám jsem přesvědčen, že v konečném důsledku jsme jako celek mnohem méně ideologičtí než on. Pomáhá tomu i to, jaká atmosféra panuje na fakultě sociálních studií a na celé univerzitě – hodnotíme kvalitu vědecké aktivity podle toho, jaká je, ne podle našich občanských či ideologických preferencí.

Když mluvíte o tom rozkročení katedry. Jak do toho zapadají sociální aktivity, jako je třeba váš projekt Symbios, který má pomáhat lidem z dětských domovů v začleňování do společnosti.

Symbios je docela dlouhý příběh. Začíná v roce 2006, kdy jsme se potkali s docentem Radoslavem Škapou z ekonomicko-správní fakulty a dohodli se na tom, že bude dobré dát dohromady naše a jejich studenty, seznámit environmentalisty se základy ekonomie a ekonomie se základy environmentalistiky, a pokud to půjde, popostrčit je k rozhodnutí začít nějaké environmentálně orientované podnikání. Vznikl tak třísemestrální studijní blok, jehož součástí

Profesorka Librová, vždy odlišovala zájem o věc a nadšení, které oslepuje. To první je důležitou součástí vědy, to druhé do ní nepatří.

byly i exkurze po úspěšných environmentálních podnikatelských záměrech.

Někdy v roce 2012 jsme pak v rámci exkurzí navštívili i vídeňský projekt pro bezdomovce VinziRast. Což je vlastně sdílené bydlení lidí usilujících o návrat z bezdomoví se studenty vybraných oborů vídeňských univerzit. Zaujalo nás to natolik, že jsme se rozhodli nápad přenést do Brna. A protože tato myšlenka zaujala jak představitele radnice Brno-střed, tak další katedry na univerzitě, dokázali jsme projekt dostat do fáze, kdy začala oprava domu, ve kterém bude probíhat, a je jisté, že od června 2019 v něm začnou bydlet mladí dospělí z dětských domovů a studenti Masarykovy univerzity.

Letos v létě jste vydali výsledky poměrně rozsáhlého průzkumu postojů Čechů k přírodě a její ochraně. Proč je důležité vědět, co si o tom lidé myslí?

Souvisí to s tím, co jsem říkal na začátku. Když chceme řešit, jak ovlivňovat veřejnost a měnit její chování, musíme nejdřív vědět, jaký je vlastně výchozí stav. Pro mě je zajímavé, že data ukazují, že česká společnost vidí hodnotu přírody jako poměrně důležitou, dalo by se říci, že je majoritně pro přírodu. **Co tomu nasvědčuje?**

Z dat vyplývá, že máme v zásadě tři skupiny obyvatel. Jedněm říkáme tmavozelení, což jsou lidé, kteří si myslí, že hodnota přírody je nezávislá na člověku, jsou víc skeptičtí k ryze technologickým řešením a jsou ochotní měnit nějaké své návyky, pokud to přírodě pomůže. Zhruba osm procent populace jsou radikálnější tmavozelení, kteří jsou připravení na opravdu velké změny, zhruba dvanáct procent pak umírněnější tmavozelení, pro které je příroda na dru-

hém místě v jejich hodnotovém žebříčku – mají ještě nějakou hodnotu nad ní. To máte v součtu nějakých 20 procent lidí, což je mimochodem ve velkém kontrastu k míře podpory environmentálních hnutí nebo politických stran s akcentem na ochranu životního prostředí. Něco je tedy v české proenvironmentální politice špatně.

Není problém v tom, že jsou tato témata dnes už natolik mainstreamová, že je najdete na druhém třetím místě u kdejakého politického uskupení?

Když se podíváte na to, co lidé po politických stranách chtějí v oblasti ochrany životního prostředí a co jim tyto strany reálně nabízejí, uvidíte veliký rozpor. Naprostá většina lidí podporuje velkou přísnost, tvrdý dohled nad aktivitami soukromých subjektů, které by mohly škodit přírodě, a tvrdé postihy za znečišťování životního prostředí. V realitě však parlamentem prochází daleko mírnější věci. V této oblasti prostě parlament neodráží vůli voličů.

Co rozdělení dalších skupin obyvatel?

Kromě tmavozelených tu máme takzvané světle zelené, což je asi polovina české populace. Jsou méně ochotní se „obětovat“ a příroda je pro ně spíše středně důležitá hodnota, podporují ale nástroje veřejné správy v řešení environmentálních problémů. Pouze třicet procent společnosti se pak dá označit za červené, opět se dvěma podmnožinami. Jednak jsou to ti, kterým je příroda vesměs lhostejná, nezajímá je, nechodí do ní. A pak je tam pár procent antienvironmentálně založených lidí, kterým se vysloveně nelíbí ochranná aktivita jakéhokoliv typu. Těch je poměrně málo, ale jsou paradoxně vysoce občansky angažovaní a daří se jim částečně vytvářet dojem, že je jich daleko víc.

Foto: Lucimila Konešová

Zní to na první pohled docela pozitivně ve vztahu k ochraně životního prostředí. Není ovšem problémem to, že většina lidí to stále má jako takovou tu slovně deklarovanou podporu, ale není tam vůle k akci?

Asi je potřeba trochu rozlišovat. Třeba v oblasti recyklace odpadů nebo používání kohoutkové vody jsou Češi mezi premianty Evropy. Když mají udělat malé změny a zároveň mají pocit, že je to proenvironmentální, tak jsou Češi výborní. Horší je to u významnějších změn vlastního chování. Třeba změna přístupu k automobilismu bude muset vycházet spíše ze zlepšování pozitivních rysů hromadné dopravy než z tvrdé kritiky používání aut.

Průzkumy v tomto rozsahu děláte teprve několik let. Máte nějakou hypotézu, jak se tyto postoje vyvinuly od 90. let?

Spolehlivou časovou řadu bohužel nemáme, zahajujeme ji vlastně až nyní, chceme průzkum opakovat každé dva roky. Každopádně kolegové udělali rešerši všech výzkumů Čechů na tato témata zhruba od roku 2005 a první třetinu jimi vydané knížky tvoří právě souhrn dosavadních výsledků. Velká většina zjištění se nám potvrdila, nevyvádá to na zásadní vývoj.

A váš názor na změnu oproti ještě staršímu období?

Z jinak zaměřených výzkumů české společnosti a jejich charakteristik si dovoluji tvrdit, že česká společnost byla na konci 90. let dosud nejotevřenější. Bylo to takové zlaté období laskavého liberalismu, který v sobě zahrnoval i ona environmentální témata. Kvůli mnoha faktorům, přestože se máme relativně nejlépe v historii, dělá teď část české společnosti od toho liberalismu krok stranou. Na to, proč se tak děje, si můžeme

me vytvářet nejrůznější hypotézy. Co mě napadá, a samozřejmě nejen mě, je fakt, že vítězové této éry zapomněli, že jsou i poražení, a nechali je napospas exekučním mafím, podnikatelům s chudobou a tak dále. Mně se vlastně celé první desetiletí nového tisíciletí zdálo, že společnost směřuje přesně tam, kde bych si ji sám jako svým způsobem laskavý liberál představoval. Jenomže to byl pohled zevnitř vlaku a spousta lidí zůstala stát na nástupišti. Patřím mezi ty, kteří byli v jistém slova smyslu slepí a neviděli, že to, co my vidíme jako pokrok a jedoucí vlak, jiní vnímají jako zamrznutí na nástupišti. Tohle všechno samozřejmě mohlo mít nějaký vliv i na změny v postojích k ochraně životního prostředí.

Mluvíte o laskavém liberalismu a jeho spojitosti s ochranou přírody, jako by příroda byla někdo slabý, kdo nutně potřebuje onu laskavost a ochranu. Je to opravdu tak?

Je to otázka úhlu pohledu a časového hlediska. Z dlouhodobého hlediska příroda rozhodně není ten slabší. Krátkodobě můžete udělat nějakou prudkou expanzi kultury, ale musíte prostě počítat s tím, že poškozování přírody je bumerang, který dřív nebo později vrátí úder. Příroda se umí bránit slabostí, jak říká profesor Šmajš, a my rozhodně taháme za kratší kus provazu. Rychlá a rozsáhlá expanze kultury ohrožuje především kulturu samou, protože příroda, jak opakovaně dokázala, krize překonávat umí.

Troufl byste si říct, co bude dál?

Často se stalo, že environmentalisté udělali předpověď a ona se nevyplnila nebo se vyplnila se zpožděním. Já jsem si vždycky říkal, že předpovědi dělat nebudu, mám ale pocit, že situace došla tak daleko, že nás v příští dekádě opravdu i v českých podmínkách nečekají jen hezké věci.

Když mají Češi udělat malé změny a zároveň mají pocit, že je to proenvironmentální, tak jsou výborní. Horší je to u významnějších změn vlastního chování.

Když se bavím s kolegy, kteří se věnují lesnictví a zemědělství, tak i z jejich slov je zřejmé, že musíme počítat s tím, že nám příroda v příštích letech dá hodně silnou zpětnou vazbu, že je potřeba zásadně změnit to, jak se k ní chováme.

Jste původem filozof. Co vás vlastně přivedlo k environmentalistice?

Určitě na tom měla velký podíl brněnská environmentální škola, hlavně profesori Šmajš, Librová a Keller. Člověka, který byl na začátku 90. let na filozofické fakultě, museli zákonitě zásáhnout. A stejným způsobem mě ovlivnila i léta strávená v tehdejší Hnutí Duha.

Co vás z environmentální neziskovky vtáhlo zpátky do akademického světa?

Duha byla v 90. letech seskupení velmi aktivních zapálených lidí, ale od určitého okamžiku jsem cítil, že je to organizace mocensky hierarchická, a přišlo mi, že má sklony stávat se fundamentalistickou. Pro mě je příroda sice zásadní hodnota, ale zároveň je pro mě klíčová i otevřenost, nedogmatičnost a svoboda. A to v Duze tenkrát nebylo a vlastně to později vedlo i k jejímu rozpadu na Nesehnutí a Hnutí Duha. Mě každopádně víc přitahoval svět, ve kterém člověk sice vyznává určité hodnoty a o něco usiluje, zároveň má ale schopnost a možnost vystoupit ze své pozice a kritizovat vlastní předpoklady. A to v environmentálním hnutí, jakkoliv ho mám rád a sympatizuju s ním, není možné ve stejné míře jako v akademickém světě. Jak se říká, když chcete být akademik, musíte být led, který vevnitř hoří. Nejste lhostejný cynik, ale ani aktivistický dogmatik.

Jací studenti dnes chodí studovat environmentalistiku?

Žádný velký posun od těch 90. let nevnímám. Jsou chytrí, což je dané tím, že máme na fakultě obecně náročné přijímací řízení, a určitě jsou zaujatí pro věc. Když to srovnám s jinými fakultami, se kterými mám zkušenost, tak tam běžně najdete třeba 20 procent aktivních studentů. U nás jich je 80. Jsou velmi motivovaní, mají zajímavé koníčky, jsou přísní a polemizují s vámi. Pro skoro polovinu jsme navíc jádrová katedra, tedy volí nás jako hlavní obor. Pro pedagoga je zkrátka radost s nimi pracovat.

Jaká je vaše představa o tom, do jaké profese má zaměřit ta polovina, co vás má jako hlavní obor?

Dlouhodobě se snažíme, a pořád tuhle linku posílujeme, vzdělávat lidi k tomu, aby zakládali podnikání s environmentálním přesahem. Část samozřejmě míří do veřejné správy od ministerstva životního prostředí přes národní parky až po odbory životního prostředí na obecních úřadech, část také do environmentální výchovy, tedy do neziskovek vzdělávacího typu, ale i do těch expertně zaměřených, jako je třeba zmínované Hnutí Duha či Nesehnutí. Ale samozřejmě o odborníky na ochranu životního prostředí je zájem i v soukromém sektoru.

Jak hodnotíte současnou environmentální neziskovky? Jednu dobu zaznívalo, že v portfoliu chybí něco radikálnějšího.

Myslím, že v posledních třech letech se situace hodně zlepšila. Máme tady světle zelené kamenné organizace jako Partnerství nebo Veronica, pak ty tmavozelené jako Hnutí Duha nebo Nesehnutí a v poslední době i mladé radikální, jako je Klimakemp. S tou radikálnější částí v mnoha věcech nesouhlasím, ale jsem rád, že tu je, protože tomu prostředí dává určitou energii a vyvolává diskusi. Pro mě jako čtyřicátníka je někdy těžké souhlasit, ale rozhodně je třeba ocenit, že si jdou za svým a nebojí se diskutovat. Kdybych to porovnal se sebou před 25 lety, tak jsou určitě sebekritičtější a otevřenější, než jsme bývali my. Stejně jako ze studentů z nich mám jednoduše radost.

David Povolný